

Nideta Jarockienė, Lietuvos dailės muziejaus Meno pažinimo centras

Muziejų edukacinė veikla: istorija, samprata, praktika

Lietuvos kultūros politikos nuostatuose pabrėžiama, kad šiuolaikinio muziejaus veikla siejama su kultūros, švietimo, informacijos sklaidimo funkcijomis. Šios nuostatos spartesnį įgyvendinimą lemia besikeičianti visuomenė, kuri muziejui kelia vis didesnius reikalavimus. Iš muziejų tikimasi šiuolaikiškų, kontekstualių parodų ir ekspozicijų, mokymosi aplinkos sukūrimo, aktyvios veiklos edukacinių programų bei kitokios komunikacinės politikos įgyvendinimo. Tačiau tradiciniai muzieai, orientuoti į saugojimą ir kaupimą, susiduria su dideliais sunkumais įgyvendinant edukacinę politiką. Dažniausiai jų veikla yra labai siaura, be modernios vizijos.

Šio straipsnio tikslas – pagrįsti muziejų edukacinės veiklos sampratą nurodant jos istoriškumą, apibrėžti muziejų vietą šiuolaikinėje visuomenėje, taip pat įvertinti naujos veiklos įgyvendinimo prielaidas Lietuvoje.

Muziejų edukacinė veikla Lietuvoje – mažai tyrinėtas reiškinys. Yra dar daug neišspręstų metodologijos problemų, nėra nusistovėjęsi terminija, todėl būtina imtis iniciatyvos koordinuojant ir rengiant muziejinės edukacijos strategiją, kuri ne tik suteiktų metodologinio aiškumo, bet ir numatytų šios srities plėtros viziją.

Muziejaus istorija ir muziejų edukacija

Muziejai nuo seniausių laikų buvo susiję su mokymu, tik skirtingais laikotarpiais tai buvo nevienodai suvokiama. Istorinės medžiagos naudojimo mokymui idėja buvo pradėta Aristotelio laikais antikinėje

Graikijoje¹. Jis mokė, kad žinios turi būti pagrįstos tiesioginiu gamtos stebėjimu. Graikijoje 283 m. pr. Kr. buvo įkurtas helenistinės Aleksandrijos muziejus – mokslo tyrimų ir mokymo centras, tapęs pavyzdžiu ateityje kylantiems muziejams. Ir nors muziejai po antikinio laikotarpio išnyko šimtmečiams, viduramžiais ir renesanso epochoje Europoje formuojasi edukacinės idėjos, kurios ir dabar yra aktualios muziejinėje veikloje: žmogaus pažinimo procesas stipresnis, kai informacija sukaupiama per žmogaus ir objekto santykį, edukacija turi formuoti suvokimą, paskui atmintį, supratimą ir nuomonę. XVII a. pradėjus kurti pirmiesiems vešiesiems muziejams labai tiksliai suvokiama, kam jie kuriami, – visuomenei. Geriausias pavyzdys – anglų gamtininko Johno Tradescanto sukurtas botanikos sodas ir retenybių kolekcijos muziejus, susidedantis iš paukščių, gyvūnų ir daugybės įvairių artefaktų iš skirtingų pasaulio dalių. Jis buvo atviras visuomenei ir ypač mėgstamas vaikų. Tai pirmasis viešasis muziejus, egzistuojantis visuomenės naudai Jungtinėje Karalystėje. Tačiau pirmieji muziejai, turintys aiškiai apibrėžtus didaktinius tikslus, įkuriami XVIII a. Nors Britų muziejus ir Luvras buvo prieinami tik limituotai lankytojų grupei, jie suvaidino didelį vaidmenį ne tik muziejų plėtros istorijoje, bet ir įgyvendino vieną iš pagrindinių to laiko idėjų – lygiateisę galimybę mokytis: muziejai turi būti prieinami plačiajai visuomenei, o ne tarnauti elitinei žmonių grupei, jų pramogoms ir mokymuisi. Pvz., Luvras tapo valstybės edukacijos sistemos dalimi. Šiame muziejuje buvo rašomi specialūs pigūs katalogai lankytojams ir verčiami į įvairias kalbas².

XIX a. viduryje muziejaus viešumo sąvoka ir samprata išplečiamos. Visuomenė pradeda į muziejų žiūrėti kaip į įstaigą, galinčią tarnauti jų pažinimui, mokymuisi. Londone įsikuria du muziejai – Nacionalinis mokslo muziejus ir Meno muziejus (dabar – Mokslo muziejus ir Victoria & Albert muziejus). Jie turėjo puikiai parengtas programas, artimas ir šiandienei edukacijai: didaktines anotacijas, paskaitas ir kitus renginius visuomenei, specialius kursus ir programas mokyklinėms grupėms, sąmoningai sudidaktintas parodas, programas, rengiamos tiek muziejų viduje, tiek peržengiant jų ribas plačiosioms ir specifinėms auditorijoms³.

Hooper-Greenhill teigia: „XIX amžiuje pirmoji muziejų funkcija buvo švietimas. Idealus muziejus buvo suprantamas kaip „aukštesnio lygio mokykla savamoksliams“ ir vieta, kur mokytojai tiesiog natūraliai turi ieškoti pagalbos, kuri pasitarnautų mokymui. Tačiau nepaisant akivaizdžių mokyklų–muziejų išimčių XIX amžiaus pabaigoje, viešųjų mokyklų ir muziejų edukacinis darbas išsiskyrė. Tik visai neseniai pastebėta, kiek daug „neformali“ edukacija gali duoti švietimui mokyklose, ir ši idėja sparčiai plinta jau bendroje muziejų ir švietimo sistemoje“⁵.

Daugelyje pasaulio šalių muziejų edukacinės funkcijos pripažinimo svarba išaugo nuo XX a. pradžios. Tačiau pirmasis svarbus postūmis šiai problemai nagrinėti pasauliniu mastu buvo 1952 m. UNESCO seminaras Bruklina. Jame buvo nagrinėjamas muziejų edukacinio vaidmens klausimas, po jo kilo didžiulis susidomėjimas muziejų edukaciniu potencialu. Tai galima laikyti muziejinės edukacijos pripažinimo ir mokslinio tyrinėjimo pradžia⁶. 1982 m. Amerikos muziejų asociacija (*American Association of Museums*) sušaukė komisiją „Naujojo amžiaus muziejams“, kurios pagrindinė išvada – edukacinė muziejų funkcija yra tokia pat svarbi kaip ir kiti muziejų veiklos aspektai. Didžiojoje Britanijoje sudarytas nacionalinis mokslo planas, leidžiami specialūs leidiniai, kuriuose gvildenamas muziejų edukacinis vaidmuo. Muziejų persona-

las pradeda artimai bendradarbiauti su vietos švietimo valdžia, kad muziejų parodos ir programos atitiktų mokyklinius mokymo planus.

Per pastaruosius XX a. dešimtmečius kito edukacijos apibrėžimai ir jos svarba muziejuose, lankytojų lūkesčiai bei jų požiūris į muziejų veiklą. Pagrindinis šio pokyčio veiksnys buvo pačių žmonių tobulėjimas, sudėtingesnis edukacijos traktavimas. Muziejine edukacija šiandien užsiima nemažai tarptautinių organizacijų. Muziejų edukacijos grupė (*The group for Education in Museums*), įkurta Didžiojoje Britanijoje, bendradarbiauja su Muziejų, bibliotekų ir archyvų taryba, Muziejų asociacija, Kvalifikacijos ir mokymo programų institucijomis skleisdama geriausias europines muziejinės edukacijos patirtis, organizuoja seminarus, konferencijas muziejų edukacijos praktikams. Grupė kasmet leidžia *Edukacijos muziejuose žurnalą JEM (The Journal of Education in Museums)*, kuriame straipsnius spausdina žymiausi muzeologijos specialistai. JAV viena žymiausių organizacijų – Muziejų edukacijos apskrito stalo (*Museum Education Roundtable, MER*) nevyriausybinė organizacija, veikianti Vašingtone. Įkurta 1969 m. ji leidžia Muziejų edukacijos žurnalą (*Journal of Museum Education*), rūpinasi šios srities plėtra, geriausių pavyzdžių sklaida ir specialistų kvalifikacija. Tačiau didžiausią vaidmenį vaidina prie ICOM įkurtas Švietimo komitetas (*Committee for Education and Cultural Action, CECA*), kuris ir yra pagrindinis pasaulyje muziejinės edukacijos teorijų bei praktikų patirties sklaidos stimulatorius pasaulyje. Tai – vienas seniausių ir didžiausių ICOM komitetų, vienijantis 1000 narių iš 70 šalių.

Muziejinė edukacija Lietuvos muziejuose

Pirmieji scientistiniai muziejai Lietuvoje įkuriami Vilniaus universitete, kur jie talkino dėstant gamtos mokslus. XVIII–XIX a. Vilniaus universitete gyvavo Matematikos, Fizikos ir Anatomijos teatro muziejai. Vilniaus medicinos–chirurgijos akademijoje – Akademijos muziejus. Pvz., Fizikos muziejus (1773–1832 m.) buvo valdžios įpareigotas glo-

Kurkime ateities muziejų drauge!

boti mokyklų kabinetus, suteikti mokyti reikalingų prietaisų. Leido instrukcijas mokykloms, kaip rinkti žinias apie fizikos daiktus, skaitė kursus specialistams ir visuomenei, rašė darbus apie amatus, naujausias technologijas taip prisidėdami prie krašto ūkio intensyvinimo. 1795 m., laukiant karaliaus Stanislovo Augusto apsilankymo, surengta pirmoji muziejinė paroda. Ji veikė kelerius metus, visuomenė ją galėjo aplankyti savaitgaliais. Parodą išformavus rektorius Jeronimas Stroinovskis tuo buvo nepatenkintas, nes jam rūpėjo skleisti švietimą, o paroda kaip tik atliko šį vaidmenį. XVIII–XIX a. prad. gyvavę Vilniaus universiteto muziejai net tik vaidino didelį vaidmenį universiteto istorijoje, bet ir darė didelį poveikį Lietuvos švietimo raidai. *Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, XIX a. pr. formavosi naujos sampratos apie didaktinę, patriotinę muziejų misiją, kurią geriausiai galėjo atlikti istorinio pobūdžio muziejai ir rinkiniai, atspindėję Lietuvos praeitį ir politinę istoriją*⁷. 1855 m. Lietuvoje įkuriamas Vilniaus senienų muziejus, jis veikė iki 1865. E. Tiškevičius dar 1846 m. savo namuose atidarė lietuviškų senienų kabinetą, kurį galėjo aplankyti kiekvienas norintysis. Tai buvo pirmasis viešas muziejus Lietuvoje kaip institucija. Muziejaus tikslai apibrėžti statute – moksliai tirti krašto kultūrinį ir gamtos paveldą bei sudaryti sąlygas, kad visuomenė galėtų su juo susipažinti. E. Tiškevičius džiaugėsi ne tik tuo, kad muziejuje sukauptas įvairios senienos apsaugotos nuo pražūties, bet ir tuo, kad visuomenė pradėjo jas vertinti kaip svarbų istorinės atminties ženklą. VSM tuo tarpu tęsė garsių Vilniaus universiteto gamtos muziejų ir kabinetų tradicijas, ornitologijos ir mineralogijos kabinetuose paprastomis savaitės dienomis vyko pamokos mokiniams. Kiti muziejų galėjo aplankyti tik sekmadieniais nuo 12 iki 16 val. 1859 m. įvyko 246 pamokos, o 1861 m. – 335 pamokos. Jas ir ekspozicijas sekmadieniais daugiausiai lankė mokiniai iš Vilniaus gubernijos gimnazijos ir Vilniaus bajorų instituto. 1863 m. sukilimo išvakarėse VSM reikšmė visuomenėje išaugo. 1862 m. jį aplankė 8140 vyrų ir 2220 moterų (10 360 žmonių).

1856 m. tik atidarytą – 6531 lankytojas.

1918 m. nepriklausomoje Lietuvoje įsteigta daugiau kaip 30 muziejų. Kraštotyrininkai, nusižiūrėję į gausius provincijos muziejus Danijoje, Vokietijoje, Švedijoje, Norvegijoje, vylėsi įkurti muziejus, kad jie taptų apylinkės kultūros centru, „liaudies mokykla“, tarnautų pasaulėžiūros „išplėtimui“ ir praktikos reikalams: liaudies skaitymams, lavinimo kursams⁸.

Kraštotyros muziejai daugiausiai buvo nukreipti į tautiško reprezentavimą, muziejinių vertybių panaudojimą visuomenės šviesti ir sąmoningumui gilinti. Kraštotyros muziejus rėmė mokyklos ir pedagogai, nes buvo populiarūs kultūrinės pedagogikos principai bei A. Maceinos tautinio auklėjimo idėjos. Šie muziejai turėjo ypatingos įtakos ugdant tuometinius vietos moksleivius – būtent jie sudarė didžiąją lankytojų dalį. Muziejai stengėsi užmegzti glaudžius ryšius su pradžios mokyklų inspektorais ir šių mokyklų vedėjais. Siekė jų paramos, nes mokytojai ir mokiniai kaimuose galėjo surinkti daug muziejinės vertės daiktų. Pvz., Panevėžio kraštotyros muziejus bendradarbiavo su Panevėžio mokytojų seminarijos 1925 m. įkurta tautos ir senienų rinkimo draugija. Kai kurie kraštotyros muziejai planavo savo struktūrose įsteigti pedagogikos skyrius. Jie bendradarbiavo su mokyklomis, domėjosi edukacinėmis problemomis, tačiau pamokos muziejuose nevyko. Muziejinės pedagogikos požiūriu jie gerokai atsiliko nuo VSM, kuris tokį darbą atliko prieš 100 metų. Pedagogikos skyrius buvo įkurtas tik Šiaulių Aušros muziejuje.

Mokslo muziejai nepriklausomoje Lietuvoje buvo tradicinės pagalbinės mokslo ir mokymo proceso įstaigos, talkinančios pažinimo, švietimo sklaidai ir pedagoginei didaktikai. Zoologijos muziejus žmones patraukė ne tik įdomia ekspozicija – 1927–1931 m. buvo apie 50 000 lankytojų, – bet ir galimybėmis dalyvauti jo mokslinėje veikloje. Pvz., kartu su talkininkais žieduodavo paukščius.

Pedagoginis muziejus (įsteigtas 1921 m.) mokykloms skolindavo priemonių, supažindindavo su naujaisiais užsienio šalių pedagogikos pavyzdžiais. Muziejus steigti skatino Pedagogikos skyrius. Mokytojams buvo rengiami kasmėčiai vaizdinių priemonių darymo kursai. Skaitydavo ir biologijos mokslo bei ekskursijų vadybos metodikos paskaitas.

Vytauto Didžiojo tautos muziejaus (įkurtas 1936 m.) tikslas – ugdyti tautinę savimonę bei patriotiškumą. Jį sudarė du muziejai – Vytauto Didžiojo karo muziejus ir Kultūros muziejus, kurio pamatą sudarė Čiurlionio galerijos rinkiniai. Vytauto Didžiojo karo muziejaus ekspozicija pasižymėjo gerai parengtais, specialiai sukurtais didaktikos elementais. Į neįprastą, įspūdingą muziejų plūstę plūdo lankytojai – vasarą per dieną būdavo 2–3 tūkst., vien 1938 m. jame apsilankė 67 973 lankytojai. Nors šiame muziejuje specialios edukacinės programos ar pamokos nevyko, jis vaidino didelį vaidmenį šviečiant ir ugdat visuomenę. Muziejus labai aiškiai suvokė savo didaktinius tikslus, misiją, todėl visą jo veiklą galime apibūdinti kaip edukacinę. Visai kitaip savo veiklą suvokė Vytauto Didžiojo kultūros muziejus, kuris buvo centrinė valstybinė Lietuvos muziejų, kultūros palikimo globos įstaiga. Jo tikslas buvo inicijuoti ir skatinti muziejų plėtrą, kultūros paveldo priežiūrą, todėl jokios specialios edukacinės veiklos nevykdė.

Po Antrojo pasaulinio karo antrosios Lietuvos okupacijos laikotarpiu (1944–1990 m.), vykstant sovietizacijos procesams, kultūrinis gyvenimas imtas plėtoti pagal 4-ąjį dešimtmetį SSRS nustatytas dogmines normas ir vertybes. Tuomet manyta, kad „nesovietinus lietuvių tautos politinė integracija bei ūkio sovietizacija tebutų laikina“⁹, todėl švietimo ir kultūros įstaigų veiklos pastangomis turėta padėti išugdyti sovietinį žmogų, kuris būtų ištikimas komunizmo idealams.

Svarbiausias muziejų uždavinys buvo kelti darbo žmonių politinį, idėjinį lygį, mobilizuoti juos aktyviai kovai dėl partijos ir vyriausybės iškeltų uždavinių. Ekskursijos muziejuose tampa pagrindine muziejų masinio darbo forma, atliekanti žymų vaidmenį ugdat kultūrą, skleidžiant žinias. Tai puikiai iliustruoja Lietuvos LTSR kultūros ministerijos išleistas įsakymas dėl „Ekskursinio darbo gerinimo“. Vykdydami šį įsakymą muziejai aktyviai sudaro sutartis dėl ekskursijų su žemės ūkio, pramonės įmonių kolektyvais, mokyklomis. Dauguma muziejų glaudžiai bendradarbiauja su ekskursinėmis organizacijomis, kurių dėka muziejus aplanko gausūs tarybiniai ir užsienio turistai. Pakito ekskursijų turinys – daugiausia dėmesio skiriama teminėms ekskursijoms, skirtoms tarybinės visuomenės istorijai, brandaus socializmo klausimams nušviesti, partijos politikos, tarybinio meno propagandai. Kadangi muziejus mažai lanko kaimo žmonės, visose muziejų instrukcijose nurodoma plėsti ekskursijų skaičių kaimo gyventojams. Muziejinė visuomenės švietimo veikla vyksta ne tik muziejuose: organizuojamos muziejaus darbuotojų išvykos su paskaitomis į gamyklas, mokslo ir kitas įstaigas, karinius dalinius, kaimo vietas. Pvz., Rokiškio krašto muziejus iš kitų kraštotyros muziejų aktyviai veikia išsiskiria ne tik dabar. Ne mažiau aktyviai darbas vyko ir sovietiniais metais – per metus (tarkim, 1958 m.) muziejuje perskaityta 11 paskaitų, organizuoti susitikimai su mokslo kandidatais ir revoliucionieriais, rajono pirmūnais, vestos 73 ekskursijos. Iš nacionalinių muziejų novatoriška veikla tuo laikotarpiu išsiskyrė M. K. Čiurlionio muziejus, kuriame buvo įkurtas švietimo skyrius. Nors metodai buvo panašūs kaip ir kituose muziejuose (paskaitos, ekskursijos), tačiau turinys ir bendravimas su lankytojais buvo išskirtiniai. Tuo metu, kaip ir dabar, M. K. Čiurlionio muziejus buvo itin populiarius tarp

jaunimo, ypač Vaikų dailės, Aukštesniosios meno mokyklos moksleivių ir studentų. Kretingos muziejuje 1985 m. susiformuoja ir įsitvirtina ryški kultūrinė šviečiamoji veikla, skatinanti miesto, apylinkių žmones dalyvauti kultūros ir mokslo procese. Muziejuje pradėti organizuoti muzikos ir poezijos vakarai, susitikimai su kultūros veikėjais, klasikinės muzikos koncertai. 1986 m. prie muziejaus susikūrė folklorinis ansamblis „Volungėlė“. Lietuvos dailės muziejaus padalinyje Klaipėdos paveikslų galerijoje edukacinis darbas pradėtas 1987 metais. Sukurta „Dailės ABC“ programa. Specialiai šiai programai įgyvendinti įkurtas edukacinis kambarys, kuriame sukaupta meno kūrinių kopijų kolekcija, grafikos dirbtuvės. Šis centras įkurtas sekant geriausiais Europos, ypač Skandinavijos, muziejų edukacinės veiklos pavyzdžiais. Šios programos svarbiausias tikslas – sudominti vaikus ir jaunimą dailės bei dailės muziejaus ekspozicijomis, patraukti ir gyvai pristatyti meno kūrinius, paskatinti jaunosius lankytojus kurti.

Esminis lūžis Lietuvos muziejuose įvyko po 1991 m. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, kai ima formuotis modernesnis požiūris į muziejaus misiją. Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje struktūriškai reorganizuotas švietimo skyrius. Atlikus sociologines apklausas, nustatius prioritėtines sritis, išsiskystalavus svarbiausioms lankytojų grupėms imti taikyti iki tol neišbandyti ryšių su visuomene būdai. Alytaus kraštotyros muziejuje 1993 m. pradėtos rengti edukacinės programos – iki šio tai sėkmingas bandymas populiarinti muziejaus veiklą ir sulaukti daugiau lankytojų. Dar 1994 m. muziejūninkės A. Pečiulytė ir R. Adomaitienė parengė Kėdainių krašto istorijos programą vidurinėms mokykloms, kuri dalyvavo ALF paskelbtame programų konkurse „Švietimas Lietuvos ateičiai“ ir laimėjo II vietą. Nuo 1996 m. buvo parengtos trys teminės pamokos („Rugio kelias“, „Lino kelias“, „Dūminė pirkia“), trys integruotos pamokos–ekskursijos po Kėdainių senamiestį („Reformacija Kėdainiuose“, „Religinės konfesijos Kėdainiuose“, „Kėdainių miesto architektūra“) ir trys integruotos pamokos–ekskursijos po Kėdainių rajoną (istorinė gamtinė ekskursija jaunesnių klasių moksleiviams „Kėdainiai – geografinės Lietuvos centras“, istorinė literatūrinė ekskursija vyresnėms klasėms „Literatūrinis Kėdainių kraštas“, istorinė literatūrinė dailės ekskursija vyresnėms klasėms „1863 m. sukilimo vietomis“). Lietuvoje šiuolaikinės muziejinės edukacijos istorija prasidėjo tada, kai Lietuvos kultūros ministerija ir Lietuvos kultūros darbuotojų tobulinimosi centras 1996 m. pavasarį Nidoje surengė seminarą Muziejai: edukacinės veiklos kryptys ir perspektyvos, kuriame mokomąsias programas pristatė Didžiosios Britanijos Hempšyro grafystės muziejūninkai¹⁰. Tais pat metais Lietuvos kultūros darbuotojų tobulinimosi centre vykusiamose seminaruose programos muziejuose savo darbo patirtimi dalijosi Švedijos muziejūninkai. Lietuvos muziejų edukacines programas skatino Atviros Lietuvos fondas, kuris nuo 1996 m. aktyviai jas rėmė ir finansavo. Svarbiu postūmiu Lietuvos muziejų švietėjiškoje veikloje tapo 1997 m. vasarį įkurta Lietuvos muziejų asociacijos švietimo sekcija, kuri aktyviai ėmė skatinti edukacinę veiklą. Todėl nuo 1997 m. švietimo sekcijos iniciatyva muziejuose kuriami atskiri edukaciniai centrai, įrengtos patalpos, skirtos dirbti su įvairaus amžiaus moksleiviais, tobulinamos programos, atliekami lankytojų sociologiniai tyrimai, įdiegiamos modernios ryšių su visuomene sistemos, bendradarbiaujama su pedagogų švietimo centrais, švietimo skyriais, LR švietimo ir mokslo ministerija.

Lietuvos muziejų edukacinių programų analizė Kiekybinė edukacinių programų analizė

Jau 10 metų kalbama, kad nacionaliniuose ir respublikiniuose muziejuose turi būti kuriami specializuoti skyriai, o savivaldybių muziejuose turi būti žmonių, atsakingų už edukacinę veiklą. Išsamiai išanalizavus duomenis matyti, kad tik nacionaliniuose muziejuose įkurti specializuoti edukacijos skyriai: Lietuvos dailės muziejuje – meno pažinimo centrai, M. K. Čiurlionio ir Nacionaliniame muziejuje – švietimo skyriai. Respublikiniuose ir savivaldybių muziejuose edukacijos funkcija priskiriama ekskursijų, ryšių su visuomene, parodų ir lankytojų aptarnavimo, turizmo skyriams. Edukacinės veiklos organizavimas nėra vienintelė ir svarbiausia šių skyrių užduotis, todėl programų kūrimu ir įgyvendinimu užsiima visi muziejaus darbuotojai. Specializuoti muziejaus pedagogo ar muziejininko edukacijai etatai yra tik Kėdainių krašto muziejuje ir Rokiškio krašto muziejuje. Todėl siekiant pakylėti muziejų edukacinę veiklą į aukštesnį lygį turi būti kuriami specializuoti skyriai respublikiniuose muziejuose, savivaldybių muziejuose turi dirbti žmonių, atsakingų už edukacinę veiklą, o nacionaliniuose muziejuose reikia didinti darbuotojų skaičių.

Daugiausia edukacinių programų lankytojų per 2006 metus sulaukė A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko muziejus – 24 500, Lietuvos nacionalinis muziejus – 16 701, Lietuvos liaudies buities muziejus – 15 855, Lietuvos dailės muziejus – 13 987, Kretingos muziejus – 10 345 lankytojų.

Lyginant 2006 m. ir 2005 m. duomenis matyti bendros didėjimo tendencijos:

- Lietuvos muziejuose surengiama vis daugiau edukacinių užsiėmimų, juose dalyvauja vis daugiau žmonių. 2005m. metais buvo surengti 8586 edukaciniai užsiėmimai, juose dalyvavo beveik 185 tūkst. dalyvių.

- O 2006 m. Lietuvos muziejuose surengti 9488 edukaciniai užsiėmimai, juose dalyvavo per 200 tūkst. dalyvių.

Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko muziejaus kompleksą sudaro A. Vienuolio, J. Biliūno, L. ir S. Didžiulių, Br. Buivydaitės memorialiniai literatūriniai muziejai, juos papildo Arklio muziejus, Siaurojo geležinkelio ekspozicija, kuriamas Šeimyniškių piliakalnio istorinis–arheologinis ansamblis. Per metus muziejų aplanko per 60 tūkst. turistų. Tai muziejus, vykdamas puikias kultūrinio turizmo programas, aktyviai įgyvendinantis projektinę veiklą, todėl yra populiarius tarp įvairių Lietuvos gyventojų grupių.

Lietuvos nacionaliniame muziejuje vedamos apžvalginės, teminės ekskursijos, ekskursijos–pamokos. Muziejuje sukurta edukacinė programa „Pažinimas“, skirta bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviams. Kaip viena iš programos dalių muziejuje veikia Trimetė pradinukų mokyklėlė: etninės kultūros ir istorijos pradžiamokslis. Programos tikslas – naudojant eksponatus, vaizdines rekonstrukcijas bei didaktines priemones kurti glaudų vaiko ir ekspozicijos santykį, padėti moksleiviams pažinti Lietuvos istoriją ir kultūrą, geriau pasisavinti mokyklinės žinias. Tai – muziejus, labai populiarius tarp Vilniaus miesto pradinių klasių moksleivių.

Lietuvos liaudies buities muziejuje kuriamos įdomios etnografinės programos. Temos pritaikytos įvairaus amžiaus vaikams ir suaugusiems. Vargu ar kitame muziejuje rasite tokios įdomios etnografinės

tematikos programų.

Lietuvos dailės muziejuje edukacinės programos kuriamos visuose padaliniuose: Vilniuje – Taikomosios dailės muziejuje, Vilniaus paveikslų galerijoje, Radvilų rūmuose; Klaipėdoje – Klaipėdos paveikslų galerijoje, Laikrodžių muziejuje ir Palangos gintaro muziejuje. Populiariausios programos – Taikomosios dailės muziejaus parodoje „Archeologiniai valdovų rūmų radiniai“.

Kretingos muziejuje veikia „Žemaitoka-muziejėnoka“ mokyklėlė, vaikų dailės studija, populiarios visoje Lietuvoje, muziejaus Gamtos skyriaus parengta edukacinė programa. Muziejaus edukacinėje veikloje dalyvauja ne tik jo specialistai, bet ir tautodailininkai, muziejaus folklorinio ansamblio „Volungėlė“ kolektyvas, klubo „Kretingos krašto ainiai“ nariai, Klaipėdos universiteto dėstytojai, profesionalūs menininkai, Kretingos AŽŪM studentai.

Tematinė analizė

Muziejuose vyrauja etnografinė tematika, kaimo verslų bei buities ir katalikiškų švenčių tradicijos pristatymas. Šių temų pasirinkimą lemia muziejų ekspozicijos ir parodos, rinkiniai bei mokytojų poreikiai. Tarp muziejininkų ir mokytojų populiariausia istorinė epocha yra spaudos draudimo gadynė, knygnešiai bei daraktorai. Daugelis Lietuvos miestų ir miestelių turi galias istorines kultūrinės tradicijas, todėl muziejų edukacinėse programose daug miestietiškų temų. Kaip rodo analizės rezultatai, Kėdainių krašto muziejaus bei prie jo veikiančio Daugiakultūrio centro darbuotojai pirmieji iš istorinio kraštotyrinio pobūdžio muziejų į savo edukacinį lauką įtraukė didikų giminių, dvaro, vienuolyno istoriją. Pvz.: „Gyvenimas dvare“, „Arbatos paslaptys“, „Viduramžių mieste“, „Viena diena Didžiojoje rinkoje“. Nemenkas dėmesys skiriamas Kėdainių miestietiško gyvenimo istorijai, architektūrai, bažnytiniam menui. Daugiakultūriame centre per edukacinius renginius kompleksiskai pateikiama kultūrinė Kėdainių istorijos panorama, apimanti žydų, rusų, lenkų, karaimų, totorių, čigonų kultūras, taip pat škotų buvimo mieste pėdsakus. M. K. Čiurlionio muziejus garsus šiuolaikinio meno programomis. Užsiėmimuose vyrauja tarpdisciplinariai menai, jungiamos įvairios meno rūšys: muzika, vaidyba, instaliacijos. Temos parenkamos pagal moksleivių amžiaus ypatumus. Pvz., paaugliams sukurtos programos: „Meilė nuoga ir apsirengusi“, „Smilkalų kvapas“, „Sveiki, gyvieji Kauno klasikai“. Jose, pasitelkus menininkų kūrybą, vaizdžiai ir motyvuotai gilnamasi į gėrio bei blogio problemas, sprendžiamos konfliktinės situacijos, liečiama ypač paaugliams aktuali meilės tema, jausmų pasaulio sfera. (Violeta Jasevičiūtė) Šiaulių „Aušros“ muziejuje kuriant programas pagrindinis tikslas – pristatyti daugiakultūrę, įvairiapusę, kontekstualią Lietuvos istoriją bei kultūrą. Šis muziejus iš kitų išsiskiria technikos istorijai skirtomis programomis. Dviračių muziejuje vyksta estetinio techninio lavinimo pamokos, Radijo ir televizijos muziejuje – pamokos, per kurias moksleiviai turi galimybę dirbti su 1940–1970 m. pagamintomis ir tebeveikiančiomis telekomunikacijos priemonėmis. Tradiciškai įsivaizduojama, kad dailės muziejuje dažniausiai kuriamos tik dailės programos. Tačiau, kaip ir Šiaulių „Aušros“ ar Kėdainių krašto muziejuje, Lietuvos dailės muziejuje ir M. K. Čiurlionio muziejuje saugomi etnografijos, istorijos, archeologijos rinkiniai. Todėl programų temos labai įvairios. Lietuvos dailės muziejuje jau kelerius metų vyksta paroda „Lietuvos valdovų rūmų archeologiniai radiniai“. Vilniaus paveikslų galerijoje organizuojamos aktyvios veiklos

ekskursijos po Vilniaus senamiestį. Gamtamokslinės temos pristatomos Lietuvos jūrų ir Kretingos muziejuose. Jūrų muziejuje rengiami programų ciklai jūrų biologijos ir laivybos istorijos temomis skirti bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviams. Temos orientuotos į šiuolaikinius gamtos mokslų laimėjimus, gyvenimo praktiką ir, be abejo, į aplinkosaugos problemas. Per užsiėmimus analizuojami gamtos reiškiniai, mokslinės idėjos, atliekami stebėjimai. Kretingos muziejaus Gamtos skyriaus edukacinės programos supažindina moksleivius su Kretingos muziejaus dvaro parko istorija, augalija. Pagrindinis programų tikslas – plėsti moksleivių žinias apie gamtą, jos reiškinius ir, žinoma, ugdyti muziejaus parko klubo jaunuosius narius, skatinti juos prisidėti prie parko atgimimo. Vaikai – ne tik aktyvūs parko tvarkytojai, bet ir smalsūs klausytojai – jie susipažįsta su augalija (sudaro parko augalų herbarą), prižiūri senuosius medžius, moko nustatyti jų amžių.

Metodinė edukacinių programų analizė

Tradiciskai daugiausia muziejų edukacines programas skiria įvairaus amžiaus moksleiviams. Dažniausiai muziejai numato programas plačiai 1–12 klasių auditorijai, specialistai stengiasi dirbti atsižvelgdami į skirtingoms vaikų ir jaunimo grupėms būdingas suvokimo galimybes, šiuolaikinę pedagogiką bei psichologiją. Kurdami programas muziejai bendradarbiauja su istorijos, lietuvių kalbos, geografijos, darbų (technologijų) mokytojais. Dailės ir muzikinio profilio muziejai turi ištikimų pagalbininkų – tam tikrų dalykų mokytojų. Raseinių krašto muziejus tradicinį mokytojų sąrašą papildė etikos bei tikybos mokytojais.

Nagrinėjant muziejų edukacinių programų metodiką galima atkreipti dėmesį, kad daugėja muziejų, kurie edukacinėje veikloje naudoja suaugusiųjų švietimui būdingus aktyvius mokymo metodus, patirtinį mokymą. Lietuvoje specializuotas edukacines programas suaugusiesiems nuolat organizuoja Lietuvos dailės muziejus ir viešoji įstaiga Rumšiškių muziejaus dvaro akademija. Lietuvos dailės muziejus įgyvendino tris specializuotus edukacinius projektus: 2003 m. bendrą projektą „Toks aš esu“ su Vilniaus kurčiųjų ir neprisigirdinčiųjų reabilitaciniu profesiniu mokymo centru, tarptautinį suaugusiųjų švietimo projektą „Mokymo trikampiai“ (2002–2004 m.) ir tarptautinį projektą „Virtualus muziejus“, pažangią suaugusiųjų mokymo priemonę (VIR-MUMO) (2005–2007 m.). Šių trijų projektų įgyvendinimas įrodė ne tik tai, kad tokie muziejų projektai reikalingi, bet ir tai, kad programų rengimas suaugusiesiems reikalauja andragoginio pasirengimo bei efektyvios komunikacijos. Viešoji įstaiga Rumšiškių muziejaus dvaro akademija – nevalstybinė, pelno nesiekianti įstaiga, skirta neformaliajam jaunimo ir suaugusiųjų švietimui, įkurta 1998 m. Nuo 2000 m. Nacionalinės aukštesniųjų liaudies mokyklų asociacijos narė. 2007 rugsėjį Rumšiškių muziejaus dvaro akademijoje vyko Leonardo da Vinci mainų projekto „Mokausi ir mokau muziejuje“ sklaidos seminaras „Ko ir kaip mokomės muziejuje. Patirtis ir galimybės“.

Muziejuose vis daugiau atsiranda programų, skirtų šeimoms, neįgaliesiems žmonėms ir kitoms visuomenės grupėms. Nors tos programos ir nėra populiarios tarp pačių muziejų, nes reikalauja kitokios patirties, tačiau pamažu įgauna vis didesnį pagreitį. Pvz., Klaipėdos paveikslų galerija ne tik muziejuje organizuoja programas šeimoms, suaugusiesiems, bet ir kūrybines dirbtuves Klaipėdos medicininės slaugos ligoninėje.

Muziejuose vykstančių užsiėmimų metodus lemia pasirinkti ugdymo tikslai, priklausantys nuo muziejinės edukacijos išteklių bei programos diferencijuoto (pagal amžių, socialinius ir kitus duomenis) vartotojo. Teatralizacija, varžybos, viktorinos, diskusijos, meninė kūryba – visus šiuos aktyvius moksleivių dalyvavimo edukaciniuose renginiuose būdus rasime daugelyje muziejų. Per Klaipėdos jūrų muziejaus Pajūrio etnografinėje sodyboje vykstančius edukacinius užsiėmimus žvejo dukra virtusi muziejininke perteikia moksleiviams žvejų šeimos buitės ir amato paslaptis. Per žaidimus ir pokalbius mažiesiems atidengiami žvejų kultūros klodai.

Visuose muziejuose stengiamasi lankytojams suteikti sąlygas savarankiškai vaikščioti po ekspozicijas, gauti norimos informacijos ir tapti ne tik stebėtojais, bet ir dalyviais. Teatro ir kino muziejuje edukacinė programa 1–4 klasių moksleiviams „Lietuvių liaudies pasaka lėlių teatre“ vyksta mokomajame teatre–dirbtuvėje. Čia eksponuojamos lėlės iš Lietuvos lėlių teatruose statytų spektaklių. Mokiniai trumpai supažindinami su lėlių teatro istorija, valdymo būdais, paskui patys iš atskirų dalių surenka lėles kurdami pasakos personažus ir įrengtame paviljone vaidina. Bendri renginiai su mokyklomis ir aktyvi muziejų edukacinė veikla stiprina muziejų ryšius su visuomene, skatina visuomenę dalyvauti muziejaus gyvenime ugdant kultūros paveldo suvokimą, globą bei saugojimą. Pvz.: 2007 m. Žemaičių vyskupystės muziejus (Varniai, Telšių raj.) tarp dviejų žymių datų – Vasario 16-osios (Lietuvos valstybės atkūrimo dienos) ir Kovo 11-osios (Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo švenčių) – vykdė akciją „Muziejus – mokykla“. Sukūrė edukacinę priemonę elektroninę parodą „1918 m. Lietuvos Nepriklausomybės akto signatarai“ muziejinininkai keliavo į aplinkinius miestelius ir bendrojo lavinimo mokyklas. Elektronine paroda „Varnių kultūros paveldas“ buvo pristatyta ir kitų rajonų bendrojo lavinimo mokyklose. Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko muziejuje veikla organizuojama įvairiais metodais, pritaikytais skirtingoms visuomenės grupėms: organizuojamos pamokos muziejuje ir gamtoje, istorinėse, memorialinėse vietose, rengiami konkursai, spektakliai, koncertai, vyksta kūrybinės pratybos, konferencijos, vakaronės ir kt. Į siūlomą programą apie Antaną Baranauską įtraukiamas ne tik klėtelės apžiūrėjimas, darbas su eksponatais, užduočių atlikimas, bet ir kelionė į Anykščių šilėlį prie Puntuko ir Šventųjų ažuolų, A. Baranausko tėvų kapo senosiose kapinėse aplankymas informaciją pateikiant literatūriniu kontekstu. Dailės muziejuose svarbiausi metodai yra tie, kurie padeda ugdyti vaikų kūrybingumą ir vaizduotę. „Mumijos išvyniojimas“ – M. K. Čiurlionio muziejaus programa, per kurią vaikams siūloma kurti mumijos gyvenimo istorijas, diskutuoti mirties ir gyvenimo tematika ir *susiliieti ne su lininiais vytulais, bet su tankiu fantastiniu filmu, literatūros, kraupių prasimanymų ir anekdotų pasauliu.* (Auskė Petrulienė, M. K. Čiurlionio muziejaus edukacinių programų koordinatore).

Muziejaus edukacijos samprata

Sparčiai besikeičiant ir tobulėjant viso pasaulio muziejinei edukacijai gana komplikauta pateikti visuotiną ir vienareikšmišką edukacijos sampratą. Įvairūs šios srities tyrinėtojai ir organizacijos skirtingai apibrėžia ir interpretuoja šį muziejų veiklos aspektą.

Tarptautinė muziejų taryba (ICOM) muziejų etikos kodekse apibrėžia edukacijos reikšmę muziejų veikloje ir teigia: „Muziejus turi naudotis visomis įmanomomis galimybėmis ir plėtoti savo, kaip

švietimo institucijos, veiklą, kuria galėtų naudotis visa visuomenė. Muziejaus pareiga yra pritraukti naują ir kuo platesnę visuomenės dalį iš pačių įvairiausių sluoksnių, vietovių ar grupių, nes muziejaus tikslas yra tarnauti visai visuomenei stengiantis, kad ji galėtų aktyviai dalyvauti muziejaus veikloje, remti muziejaus tikslus ir politiką.“¹¹

Lietuvos muziejų įstatyme (2003 m. gegužės 29 d. Nr. IX-1593, Vilnius) muziejų edukacinė veikla susiaurinama iki mokymo ir lavinimo programų rengimo moksleiviams. Įdomu tai, kad pagal šį įstatymą nacionaliniai muziejai turi rengti mokymo programas, o respublikiniai, apskričių ir savivaldybių – moksleivių lavinimo programas. Šie teiginiai pabrėžia, kad edukacija yra nepaprastai svarbi muziejaus darbo dalis, tačiau išsamiau jos vaidmens nenusako.

Muziejinė edukacija yra visa veikla, kuria užsiima muziejus: kolekcijos eksponavimas, parodų planavimas ir rengimas, leidybinė veikla, specialiųjų renginių, konferencijų ir mokymosi programų organizavimas.

Muziejinę edukaciją galima apibrėžti kaip mokymosi galimybę muziejaus aplinkoje, kuri lydi estetinis pasitenkinimas, naudojant muziejuje saugomus objektus. Pagrindinis tikslas kuriant edukacines programas yra ne perduoti informaciją, bet skatinti ir ugdyti pačių lankytojų supratimą bei aktyvumą. Reikia panaudoti visas priemones, metodus ir edukacines teorijas, neužmiršti svarbiausios ir geriausios didaktinės priemonės – nuoseklus ir vaizdas pačių objektų pristatymo.

Muziejų edukacijos specifika lemia visa muziejinė mokymosi erdvė – pats muziejus, mokymosi objektai eksponatai; bei informacijos perdavimo priemonės: ekspozicija, etiketės su tam tikra informacija, gido vedamos ekskursijos, specialios programos moksleiviams, seminarai mokytojams, iliustruotos paskaitos studentams, įvairūs konkursai ir veiklos šeimoms bei suaugusiesiems, filmai, koncertai, konferencijos ir t.t. Kiekvienas muziejus turi pasirinkimo laisvę interpretuodamas ir naudodamas edukacijos sampratą muziejuje, tačiau nė vienas neatmeta mokymosi idėjos muziejinėje aplinkoje. Todėl svarbiausia yra žinoti ir taikyti tas mokymosi teorijas, kurios padėtų pasiekti užsibrėžtus tikslus. Muziejų edukacinėje veikloje pritaikomos trys edukacijos teorijos: didaktinė aiškinamoji, atradimų, konstruktyvizmo. Šias tris edukacijos teorijas galime suskirstyti į du blokus: pasyvaus ir aktyvaus mokymosi. Pasyviajam priskirtinas didaktinis aiškinamasis modelis, o aktyviam – atradimų bei konstruktyvizmo teorijos. Pastaruoju metu nuo pasyvaus mokymosi metodų einama prie aktyvaus lankytojų dalyvavimo mokymosi procese.

Meno muziejų edukacijos pobūdis istoriškai skiriamas į modernistinį ir posmodernistinį, kuriuos lėmė tuo metu vyravę meno stiliai, požiūris į menininką bei meno kūrinių apskritai. Pirmuoju atveju muziejus buvo pasyvus, savaime vertingų ir universaliai suvokiamų meno kūrinių reprezentantas, o antruoju atveju muziejus užėmė aktyvias pozicijas interpretuojant meno kūrinių.

Išvados

Muziejų istorija puikiai iliustruoja, kad viena iš pagrindinių muziejaus funkcijų – edukacija. Amžiams bėgant jos formos, samprata keitėsi, bet pagrindinė idėja, kad muziejus – mokymosi vieta, išliko. Tai įrodo ne tik Nacionalinio mokslo ir Meno muziejų Jungtinėse Karalystėse, bet ir Vilniaus senienų muziejaus istorija. Jų komunikacija su visuomene buvo unikali ir davė didelį postūmį muziejinės edukacijos

plėtrai bei šiuolaikinei muziejų edukacinės veiklos sampratai.

Analizuojant šiuolaikinę Lietuvos muziejų edukacinę veiklą pastebimos labai ryškios muziejinių edukacinių programų populiarėjimo tendencijos. Pritaikius žymiausių Europos muziejų edukacinės veiklos metodus ir formas kuriamos aktyvios veiklos programos, padedančios lankytojams mokytis iš artefaktų nagrinėjant kultūrinį, politinį ir socialinį jų kontekstą. Aktyvi lankytojų veikla, pagrįsta atradimų džiaugsmu ir patirties įgijimu, tampa viena svarbiausių edukacinės muziejaus veiklos sferų, nes *neformali (nemokyklinė), jauki ir prasminga muziejinė aplinka yra artimesnė šiandienos vaikų poreikiams nei nekontekstuali aplinka ir formalūs mokymo metodai mokykloje.*¹²

IŠNAŠOS

¹ Ten pat.

² Ten pat.

³ Ten pat.

⁴ Ten pat.

⁵ Ten pat.

⁶ Prabhas, K.S.. Museum and Education [interaktyvus]. [Žiūrėta 2005 gegužės 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://orissagov.nic.in/e-magazine/Journal/journalvol1/pdf/orhj-10.pdf>>;

⁷ Keršytė N. Lietuvos muziejai iki 1940 metų. Vilnius, 2003. P. 47

⁸ Ten pat. P. 136

⁹ Gumuliauskas A. Lietuvos istorija nuo 1915 – 1953m. K., 1993, p. 184.

¹⁰ Baltrūnaitė, Renata. Mokymosi muziejuose galimybės ir formos In Lietuvos muziejai. Vilnius, 2003, Nr. 3.

¹¹ Baltrūnaitė, Renata. Mokymosi muziejuose galimybės ir formos In Lietuvos muziejai. Vilnius, 2003, Nr. 3.

¹² Baltrūnaitė Renata. Lietuvos muziejai. Vilnius, 2003, nr.3, p.10.

NAUDOTA LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Baltrūnaitė, R. Mokymosi muziejuose galimybės ir formos In Lietuvos muziejai. Vilnius, 2003, Nr. 3.

Gumuliauskas A. Lietuvos istorija nuo 1915–1953 m. K., 1993.

ICOM Code of Ethics for Museums 2006 interaktyvus žiūrėta 2006 m. gruodžio 23 d. Prieiga per internetą: <<http://icom.museum/ethics.html>>

Iguchi, J.H.. Museum education: Part 3 – History of Museums and Museum Education interaktyvus žiūrėta 2006 m. gruodžio 20 d. Prieiga per internetą: <http://www.glocom.org/special_topics/colloquium/20050411_iguchi_museum3/index.html>

Keršytė N. Lietuvos muziejai iki 1940 metų. Vilnius, 2003.

Prabhas, K.S.. Museum and Education interaktyvus. Žiūrėta 2005 gegužės 28 d. Prieiga per internetą: <<http://orissagov.nic.in/e-magazine/Journal/journalvol1/pdf/orhj-10.pdf>>